

BRYGIDA SAWICKA-STĘPIŃSKA

UNIwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu
WYDZIAŁ NEOFILOLOGII
Instytut Filologii Romańskiej
E-MAIL: BRYGIDA.SAWICKA@GMAIL.COM

Oslabienie realizacji hiszpańskiego fonemu /s/ w języku spikerów radiowych w Guayaquil w Ekwadorze – badanie pilotażowe

STRESZCZENIE

Artykuł przedstawia metodologię oraz wyniki badania pilotażowego dotyczącego osłabienia fonemu /s/ w mowie spikerów stacji radiowych w mieście Guayaquil w Ekwadorze. Guayaquil to największe miasto ekwadorskiego wybrzeża oraz najludniejsze miasto kraju. Używany przez jego mieszkańców wariant języka hiszpańskiego nie doczekał się niemal żadnych opracowań językoznawczych. Na potrzeby badania w styczniu i lutym 2017 roku utworzony został niewielki korpus, złożony łącznie z około 10 minut audycji o zróżnicowanym charakterze. Audycje podzielono na dwie grupy w zależności od stylu wypowiedzi spikerów – styl A, reprezentujący mowę niespontaniczną, oraz styl B, reprezentujący mowę spontaniczną. Badanie potwierdziło, że zmienna „styl” wpływa na wybór jednego z alofonów fonemu /s/. W artykule wyszczególniono również dodatkowe parametry, które zostaną uwzględnione w badaniu docelowym.

SŁOWA KLUCZOWE

osłabienie /s/, język hiszpański w Ekwadorze, fonetyka języka hiszpańskiego, fonetyczne badanie korpusowe, język w mediach

Wstęp

Celem artykułu jest przedstawienie metodologii oraz wyników badania pilotażowego na temat osłabienia fonemu /s/ w pozycji wygłosowej w mowie spikerów radiowych w Guayaquil, przeprowadzonego w styczniu i lutym 2017 roku. Tekst zawiera również uzasadnienie podejmowanego tematu

zarówno z perspektywy wewnątrz-, jak i zewnątrzjęzykowej. U podstaw pracy leży założenie, że środki masowego przekazu narzucają lektorom użycie rejestru bardziej formalnego niż w codziennej komunikacji. Zakładamy zatem, że język używany w mediach można uznać za reprezentację mowy standardowej badanego regionu zarówno w przypadku programów zawierających wypowiedzi uprzednio przygotowane, na przykład serwisów informacyjnych, jak i tych zawierających spontaniczne rozmowy.

Oslabienie fonemu /s/ to jedno z najobszerniej opisanych zjawisk w hispanistycznej literaturze językoznawczej. Ekwador pozostaje jednak białą plamą na dialektalnej mapie Ameryki Łacińskiej. Jak wskazuje Montes Giraldo, autor kompendium *Dialectología general e hispanoamericana*: „Ekwador, poza kluczową pracą H. Toscano Mateusa z 1953 roku i badaniami kilku obcokrajowców (Boyd-Bowman, Harold King), nie ma wiele do zaoferowania w kwestii badań hispanistycznych”¹. Tekst pochodzi z 1995 roku, sytuacja zdążyła zatem ulec poprawie, choć niewielkiej. Nieliczne monografie i artykuły, które powstały w ciągu ostatnich dwudziestu lat, dotyczą przede wszystkim języka wyżyn, w tym języka stolicy kraju – Quito. Nie istnieje natomiast żadne aktualne badanie, dotyczące wariantu języka hiszpańskiego z drugiego najważniejszego regionu Ekwadoru – Guayas. Ponieważ jest to wariant znacznie różniący się od stołecznego, należy uznać to za niepokojący brak w językoznawstwie hiszpańskim. Potrzeba wypełnienia go została wyrażona w podsumowaniu badania postaw językowych w regionie Pichincha, przeprowadzonego przez Esthelę Flores:

Zaleca się kontynuowanie badania w innych ważnych miastach czy w czołowym mieście innego regionu. W tym wypadku Quito jest czołowym miastem regionu górskiego, ale panorama wybrzeża może się znacząco różnić i wiele wyjaśniać.

W Ekwadorze regionalizm zaznacza się silnie we wszystkich dziedzinach życia: polityce, sporcie, społeczeństwie, ekonomii itd. Guayaquil to drugie miasto kraju i najważniejszy port Ekwadoru. Interesujące byłoby poznanie postaw językowych jego mieszkańców i tym samym porównanie postaw w górach i na wybrzeżu. Wówczas mielibyśmy bardziej kompletną wiedzę na temat naszego stosunku do języka².

¹ J. J. Montes Giraldo, *Dialectología general e hispanoamericana*, Bogota 1995, s. 136. “El Ecuador, aparte de la sustancial obra de H. Toscano Mateus, ya de 1953, de las investigaciones de algunos extranjeros (Boyd-Bowman, Harold King), no es mucho lo que puede ofrecer en investigaciones hispanísticas” – wszystkie tłumaczenia na język polski własne.

² E. Flores Mejía, *Actitudes lingüísticas en Ecuador. Una tradición normativa que subsiste*, [w:] *Actitudes lingüísticas de los hispanohablantes hacia el idioma español y sus variantes*, eds. A. B. Chiquito, M. Á. Quesada Pacheco, Bergen 2, s. 487. “Se recomienda continuar con este estudio en las segundas ciudades importantes o en la ciudad repre-

Mimo że badanie dotyczy innej dziedziny językoznawstwa, z przytoczonego cytatu wynika jasno, że poznawanie języka wybrzeża Ekwadoru jest niezbędne do zrozumienia złożonych relacji językowych regionu.

U podstaw niniejszego badania stoi hipoteza, według której w odmianach niekonserwatywnych języka hiszpańskiego, reprezentowanych między innymi przez hiszpański z Guayaquil, osłabienie fonemu /s/ w pozycji wygłosowej zyskuje prestiż zbliżony do realizacji sybilantnej. Jak potwierdzają liczne źródła, preferencja dla danego alofonu jest uwarunkowana między innymi czynnikami diastratycznymi (im niższa klasa społeczna, tym większa skłonność do aspiracji i elizji), diafazywnymi (styl formalny wymusza realizację sybilantną) i kontekstem fonologicznym³. Wielu autorów twierdzi jednak, że redukcja /s/ na końcu sylaby lub wyrazu „to często tylko cecha regionalna, pozbawiona negatywnych skojarzeń”⁴ lub, jak choćby w wariantcie chilijskim: „aspiracja jest [...] społeczną normą, w przeciwieństwie do innych hiszpańskich dialektów [...]. Mimo że całkowity zanik segmentu, uważany za charakterystyczny dla osób niewykształconych, pozostaje społecznie stygmatyzowany w chilijskim, jest to dominująca cecha szybkiego kolokwialnego języka nawet wśród wykształconych mówców, niezależnie od miejsca ich pochodzenia”⁵. Weryfikacja tych zależności wydaje się zatem nieodzowna w przypadku wariantu języka hiszpańskiego używanego w Guayaquil.

sentativa de otra región. En este caso, Quito es representativo de la Sierra, pero el universo de la Costa puede ser muy diferente y esclarecedor. / En Ecuador, el regionalismo está muy marcado en todas las áreas de convivencia: política, deportiva, social, económica, etc. Guayaquil, precisamente es la segunda ciudad más importante del país y es el primer puerto del Ecuador. Sería interesante saber cuáles son sus actitudes lingüísticas, y así poder contrastar las actitudes de la Sierra y la Costa. Entonces así tendríamos información más cabal de nuestras actitudes frente a la lengua”.

³ V. Marrero, *Estudio acústico de la aspiración en español*, „Revista de Filología Española” 1990, no 60, (3/4), s. 353.

⁴ J. M. Lipski, *Geographical and Social Varieties of Spanish: An Overview*, [w:] *The Handbook of Hispanic Linguistics*, eds. J. I. Hualde, A. Olarrea, E. O'Rourke, Wiley-Blackwell 2014, s. 5–6. “[...] is often just a regional trait with no negative connotations”.

⁵ K. Broś, *Survival of the Fittest. Fricative Lenition in English and Spanish from the Perspective of Optimality Theory*, Cambridge 2015, s. 76–77. “Aspiration is the social norm in this dialect, unlike in most other Spanish dialects [...]. “Although complete segmental loss is considered uneducated and is socially stigmatized in Chilean, it is the predominant feature of rapid colloquial speech, even among the educated speakers, regardless of their place of origin”.

Zróżnicowanie języka hiszpańskiego w Ekwadorze – tło historyczne i geograficzne

Jak wspomniano we wstępie, literatura językoznawcza na temat wariantów hiszpańskiego w Ekwadorze jest niezwykle uboga w porównaniu z innymi regionami hiszpańskojęzycznymi. Fakt ten niepokoi nie tylko dlatego, że jest to poważny brak w tradycji badań hispanistycznych, ale również – a może przede wszystkim – dlatego, że Ekwador, mimo że jest jednym z najmniejszych krajów hiszpańskojęzycznych, powinien stanowić dla językoznawców niezwykle atrakcyjne pole do badań ze względu na swe wyjątkowe uwarunkowania geograficzne, historyczne i społeczno-kulturowe.

Ekwador dzieli się na cztery główne regiony geograficzne: wyspy Galápagos, dżunglę amazońską, góry i wybrzeże. Pierwsze dwa z wymienionych, ze względu na słabe zaludnienie, nie są przedmiotem niniejszego badania. Znaczenie dwóch ostatnich regionów uwarunkowane jest przede wszystkim zlokalizowanymi w nich najważniejszymi miastami kraju – Quito, stolicą położoną w regionie górskim, i Guayaquil, głównym ośrodkiem urbanistycznym na wybrzeżu. Regiony te nigdy nie uległy całkowitej fuzji, w dużej mierze ze względu na rozciągającą się pomiędzy nimi naturalną granicę – pasmo wysokich Andów. Jak wskazuje Toscano, nie ma żadnej żeglownej rzeki, która łączyłaby oba miasta, a jeszcze w XVIII wieku podróż z portu Guayaquil do stolicy trwała dwadzieścia sześć dni i często była uniemożliwiona na pół roku z powodu zimowych opadów deszczu⁶.

Istotne dla zrozumienia zróżnicowania regionalnego kraju są też w sposób oczywisty warunki historyczne. Quito zostało założone w 1534 roku, a trzydzieści lat później obwołano je stolicą – przyjęło wówczas funkcję głównego ośrodka kulturalnego i administracyjnego w nowo powstałym państwie. Guayaquil natomiast, założone w roku 1537, zyskało miano głównego portu w kraju i jednego z najważniejszych na całym zachodnim wybrzeżu Ameryki Południowej. Pomimo dominacji Quito, rozwój gospodarczy Guayaquil uczynił je najludniejszym miastem kraju na początku XX wieku⁷. Zgodnie ze spisem powszechnym przeprowadzonym w 2010 roku liczba ludności w Guayaquil przekracza 2,35 mln, podczas gdy w Quito osiąga niespełna 2,24 mln⁸. Obok innych czynników, takich jak etniczne, kulturalne, a nawet

⁶ H. Toscano Mateus, *El español en el Ecuador*, Madrid 1953, s. 15.

⁷ A. Estrella Santos, *El léxico de Pichincha y Guayas: un estudio comparativo*, Quito 2009, s. 47–49.

⁸ Instituto Nacional de Estadísticas y Censos, [online] <http://www.ecuadorencifras.gob.ec> [dostęp: 4.05.2017].

klimatyczne, jest to przyczyna utrzymującej się do dziś rywalizacji obu miast. Przyczyny te doprowadziły również do tego, że regiony te przynależą dziś do dwóch różnych stref językowych.

Ekwador w hispanistycznej literaturze językoznawczej

Kluczowe dzieło Humberto Toscano Mateusa z 1953 roku, *El español en el Ecuador*, do dziś pozostaje najbardziej szczegółowym i kompletnym opisem języka używanego w kraju. Choć wkład Toscano w językoznawstwo hispanistyczne jest nie do przecenienia, metody używane przez badacza są czysto impresjonistyczne i brakuje im stosunkowo łatwej do wykonania w dzisiejszych czasach analizy instrumentalnej. Jeśli chodzi o fonetykę wybrzeża Ekwadoru, książka zawiera tylko nieliczne informacje. Toscano porównuje na przykład częsty zanik wygłosowego /s/ do zjawiska występującego w Andaluzji oraz w innych regionach Ameryki⁹, podając przykłady: „*dieh niñoh, loh árboleh*”¹⁰ (zamiast [*dies niños, los árboles*] – „dziesięcioro dzieci, drzewa”).

Estrella zauważa, że w tym samym roku co dzieło Toscano ukazały się dwie inne publikacje, obie jednak oparte na bardzo niewielkiej próbie. H. King w artykule *Sketch of Guayaquil Spanish Phonology* uwzględnił tylko jednego informatora, zaś Boyd-Bowman, do badania pt. *Sobre la pronunciación en Ecuador*, przeprowadził wywiady z dwoma mieszkańcami Quito, jednym mieszkańcem Guayaquil i jednym mieszkańcem Cuenki¹¹. Od tamtej pory nie ukazał się żaden artykuł poświęcony fonetyce wybrzeża Ekwadoru, choć istnieją badania na temat dialektu andyjskiego w Ekwadorze, jak na przykład *Español andino ecuatoriano* autorstwa Marleen Haboud i Esmeraldy de la Vegi albo *Phonetic Evidence on Phonology – Morphosyntax Interactions: Sibilant Voicing in Quito Spanish* autorstwa Patrycji Strycharczuk, Marijn van't Veer, Martine Bruil i Kathrin Linke.

Pomimo kilku prób, Ekwador nadal nie dysponuje użytecznym korpusem języka mówionego. Proces tworzenia ALEcu (*Atlas Lingüístico del Ecuador*) został przerwany z przyczyn finansowych i mimo że prace podjęto na nowo, nie został ukończony. Ana Estrella Santos, językoznawczyni odpowiedzialna za zebranie materiału, w prywatnej rozmowie z autorką tekstu potwierdziła, że jakość pozyskanych dotychczas nagrań jest niewystarczająca do analizy akustycznej. Natomiast jeśli chodzi o panhispanistyczny projekt PRESEEA (*Proyecto Para el Estudio Sociolingüístico del Español de Espa-*

⁹ H. Toscano Mateus, op. cit., s. 49.

¹⁰ Ibidem, s. 77.

¹¹ A. Estrella Santos, op. cit., s. 37–38.

ña y de América), obejmujący najważniejsze hiszpańskojęzyczne miasta, korpus języka używanego w Quito nie został jeszcze utworzony, zaś Guayaquil nie jest nawet brane pod uwagę ze względu na brak badaczy zajmujących się tą strefą językową.

Zjawisko osłabienia fonemu /s/ w języku hiszpańskim

Wybrzeże Ekwadoru należy do większej strefy dialektalnej, obejmującej analogiczne regiony krajów sąsiednich (tj. wybrzeże Kolumbii i Peru, a także niektóre regiony Chile). Brak literatury dotyczącej tego konkretnego terytorium mogą zatem rekompensować coraz liczniejsze badania z innych obszarów hiszpańskojęzycznych. Fonem /s/ jest jednym z najczęściej występujących w języku hiszpańskim. W związku z tym podlega szeregowi procesów fonetycznych, od udźwięcznienia po całkowitą elizję, w zależności od czynników zewnątrz- i wewnątrzjęzykowych. Jednym z najczęściej badanych zjawisk jest jego osłabienie, nazywane nawet przez autorów *Nueva gramática de la lengua española* „subsystemem” języka hiszpańskiego¹².

Oslabienie /s/ to właściwie debukalizacja, czyli przesunięcie miejsca artykulacji ze strefy przedniojęzykowo-dziąsłowej do tylnojęzykowej, a nawet gardła lub krtani. Proces ten przyjęło się nazywać w języku hiszpańskim aspiracją, choć jak wynika z opisu artykulacji, nie jest to aspiracja *sensu stricto*, tj. zjawisko polegające na przydechu towarzyszącym produkcji spółgłoski zwartej (na przykład w języku angielskim czy koreańskim).

Spośród licznych prac poświęconych osłabieniu /s/ należy wymienić artykuły Johna M. Lipskiego (na przykład *On the Weakening of /s/ in Latin American Spanish* z 1984 roku, */s/ in Central American Spanish* z 1985 roku, *The Many Faces of Spanish /s/-Weakening: (Re)alignment and Ambisyllabicity* z 1999 roku). Lipski analizuje zjawisko przede wszystkim z punktu widzenia systemu fonologicznego języka hiszpańskiego, zwracając szczególną uwagę na przykład na jego związek z systemem sylabicznym, tj. resylabifikację wynikającą z wygłosowego położenia /s/. Jak tłumaczy w książce *Handbook of Hispanic Linguistics*:

W hiszpańskim największe zróżnicowanie w wymowie samogłosek występuje w pozycji wygłosu [...]. Pozycja wygłosu czy koda jest powszechnie uznawana za najłabszą w kontekście neutralizacji opozycji, zastępowania przez słabsze warianty spółgłosek, takie jak aproksymanty (głoski o bardzo słabym zwarciu narządów artykula-

¹² Real Academia Española y Asociación de Academias de la Lengua Española, *Nueva gramática de la lengua española. Fonética y fonología*, Barcelona 2011, s. 185.

cyjnych, słabsze niż szczelinowe) albo wokoidy (dźwięki okołosamogłoskowe, takie jak półsamogłoski), zaniku wszystkich cech pozakrtaniowych (to znaczy tych, które dotyczą aktywności języka, warg, gardła i podniebienia) oraz całkowitej eliminacji¹³. Pozycja wygłosu jest również kontekstem, w którym występuje największe socjolingwistyczne zróżnicowanie hiszpańskich dialektów. Spółgłoski najsilniej dotknięte przez proces osłabienia wygłosowego to /s/, /r/, /l/ i /n/¹⁴.

Położenie wygłosowe stwarza więc doskonałe warunki do zachodzenia zjawiska osłabienia w języku o dość silnej tendencji do utrzymania struktury sylaby CV, jakim niewątpliwie jest hiszpański.

Ostatnie lata wniosły do dziedziny wiele w kwestii badań akustycznych za sprawą zarówno rozwoju służących temu narzędzi, jak również coraz większej dostępności środków masowego przekazu audiowizualnego, który stał się powszechnym źródłem pozyskiwania danych językoznawczych. Choć jeszcze w roku 1990 Victoria Marrero w swoim artykule pt. *Estudio acústico de la aspiración en español* zaznacza, że hispanistyczne badania dialektologiczne są „prawie zawsze bardzo powierzchowne i poza nielicznymi wyjątkami niepoparte analizą instrumentalną”¹⁵, rozwój technologiczny ostatnich lat pozwala konsekwentnie uzupełniać ten niedobór. Jako przykład wymienić można prace Hernana Emilio Pereza na temat osłabienia /s/ w chilijskiej telewizji (*Estudio de la variación estilística del fonema /s/ en posición implosiva en el habla de los noticieros de la televisión chilena*, 2007). Na podstawie korpusu utworzonego z nagrań programów telewizyjnych językoznawca analizuje wpływ stylu wypowiedzi na wybór jednego z trzech historycznie wyodrębnianych alofonów /s/: sybilantu, alofonu aspirowanego i elizji. Klasyfikacja wymienionych alofonów odbywa się na podstawie obserwacji spektrograficznej.

¹³ J. I. Hualde, *Delinking Processes in Romance*, [w:] *Studies in Romance Linguistics*, eds. C. Kirschner, J. DeCesaris, Amsterdam 1989, s. 177–193; idem, *The Sounds of Spanish*, Cambridge 2005.

¹⁴ J. M. Lipski, *Geographical...*, op. cit., s. 5. “In Spanish the greatest variation in the pronunciation of consonants occurs in post-nuclear position, often referred to as “coda” or “syllable-final”. The post-nuclear or coda position is universally regarded as the weakest in terms of neutralization of oppositions, replacement by weaker versions of the consonant, such as approximants (sounds with very slight constrictions, weaker than fricatives) or vocoids (near-vowel sounds such as semivowels), depletion of all supralaryngeal features (meaning those features involving the action of the tongue, lips, pharynx, and velum), and total effacement [...]. Coda position is also the environment in which the greatest sociolinguistic differentiation of Spanish dialects typically occurs. The consonants most affected by coda-weakening processes are /s/, /r/, /l/, and /n/”.

¹⁵ V. Marrero, op. cit., s. 347. “[...] casi siempre muy superficiales y, salvo excepciones, sin complemento de análisis instrumental”.

Wyodrębnienie tych trzech alofonów jest powszechną metodą w studiach hispanistycznych. Niektórzy badacze zarzucają jej jednak wysokie ryzyko pomyłki, powodowane subiektywnymi decyzjami językoznawców przeprowadzających analizę, uzależnionymi często od tego, co dany językoznawca spodziewa się usłyszeć w danym kontekście. File-Muriel i Brown podkreślają wagę ciągłej natury zjawiska, za sprawą której symboliczne oznaczenie [s], [h], [ø] nie odzwierciedla rzeczywistego stanu złożonych relacji zachodzących między poszczególnymi elementami dźwięku. Udowodniono, że elementy te (na przykład udźwięcznienie, tempo wypowiedzi czy akcent prozodyczny) wywierają wpływ na stopień osłabienia głoski¹⁶.

W niniejszym artykule skłaniamy się jednak ku uproszczonej metodologii, stosującej klasyfikację trzystopniową [s], [h], [ø]. Wybór ten motywowany jest przede wszystkim pilotażowym charakterem badania, mającym wskazać ewentualną potrzebę pogłębienia analizy. W podsumowaniu postulujemy jednak wprowadzenie dodatkowych elementów do badania docelowego.

Środki masowego przekazu jako źródło badań językoznawczych

Środki masowego przekazu, za sprawą swej rosnącej obecności w codziennym życiu społeczeństwa, wywierają na nie coraz większy wpływ. Język używany w mediach uznaje się zatem często za wzorzec czy nawet lokalną normę. Teza ta znajduje coraz liczniejsze potwierdzenia w literaturze naukowej. Zdaniem Bella język mediów odzwierciedla sytuację, w której mniejszość mówi do większości, przez co wpływ środków masowego przekazu na społeczeństwo, zarówno językowy, jak i ideologiczny, jest ogromny¹⁷. Ponieważ radio i telewizja, w przeciwieństwie do mediów pisanych, przekraczają barierę analfabetyzmu, wymowa pracowników tych kanałów przekazu jest często jedynym standardem fonetycznym, z jakim styka się duża część populacji¹⁸.

Jak wskazuje Bogumił Andrzejewski, język mediów jest zarazem modelem do naśladowania i do unikania, ponieważ ma wystarczającą siłę, by eliminować małe dialekty¹⁹. Rola, jaką odgrywają media w procesie zmiany

¹⁶ R. J. File-Muriel, E. K. Brown, *The Gradient Nature of s-Lenition in Caleño Spanish*, "Language, Variation and Change" 2011, No. 23 (2).

¹⁷ M. López González, *La sociolingüística de los medios de comunicación*, "Linguistik Online" 2002, No. 12 (3), [online] <https://bop.unibe.ch> [dostęp: 4.05.2017], s. 38.

¹⁸ R. Ávila, *La pronunciación del español. Medios de difusión masiva y norma culta*, „Nueva Revista de Filología Hispánica” 2003, no 51 (1), s. 61.

¹⁹ M. López González, op. cit., s. 48.

językowej, jest niepodważalna. Według Williama Labova zmiana fonetyczna musi zostać zaakceptowana przez społeczność w użytku codziennym, zaś media okazują się bardzo skutecznym środkiem służącym do jej rozpowszechniania²⁰.

Już w 1972 roku Labov wskazał środki masowego przekazu jako skuteczne narzędzie językoznawcze, choć zastrzegł, że należy zachować świadomość pewnych ograniczeń:

Możliwe jest również uzyskanie systematycznych danych z transmisji radiowych i telewizyjnych, choć w tym przypadku selekcja i ograniczenia stylistyczne są zwykle bardzo silne. W ostatnich latach pojawiło się wiele bezpośrednich wywiadów z miejsc katastrof, w których mówcy są pod zbyt silnym wpływem wydarzenia, by kontrolować swoją mowę. Programy opierające się na rozmowach i publicznych wystąpieniach mogą zapewnić dobry przekrój populacji, ale styl jest w nich nawet bardziej formalny niż w wywiadach twarzą w twarz²¹.

Propozycja Labova jest często wykorzystywana w praktyce językoznawczej. Dostęp do mediów czyni pozyskiwanie danych łatwiejszym i równie wartościowym, choć nie do wszystkich celów. Również Agustín Vera potwierdza, że media to cenne źródło danych językowych:

[...] duży zbiór próbek języka ze środków masowego przekazu pozwala przeprowadzić badania opisowe na wszystkich poziomach analizy językowej – fonetycznym, fonologicznym, morfologicznym, leksykalnym, syntaktycznym, semantycznym, tekstualnym i pragmatycznym, jak również opracować badania socjolingwistyczne na temat różnych rejestrów i stylów charakterystycznych dla danego medium, lub prowadzić prace polegające na obserwacji tendencji językowych poprzez dokumentację różnych zjawisk. Włączenie materiałów pochodzących z Hiszpanii, Ameryki i innych regionów hiszpańskojęzycznych umożliwi również porównanie wariantów geograficznych w ramach studiów dialektologicznych²².

²⁰ K. Broś, op. cit., s. 36.

²¹ W. Labov, *Sociolinguistic Patterns*, Philadelphia 1972, s. 211. "It is also possible to obtain some systematic data from radio and television broadcasts, although here the selection and the stylistic constraints are usually very strong. In recent years, we have had a great many direct interviews at the scene of disasters, where the speakers are too strongly under the immediate influence of the event to monitor their own speech. Conversation programs and speeches at public events can give us a good cross-section of a population, but here the style is even more formal than that we would obtain in a face-to-face interview".

²² A. Vera, *Proyecto Fénix: los medios de comunicación como recurso lingüístico*, [online] <http://cvc.cervantes.es/obref/congresos/zacatecas/tecnologias/proyectos/vera.htm> [dostęp: 4.04.2017]. "[...] una colección amplia de muestras de la lengua de los me-

Jak jednak twierdzi Raúl Ávila, język mediów nie jest prostym odzwierciedleniem rzeczywistych dialektów, ponieważ kontekst wymaga od spikerów większej kontroli stylu. Przywoływane przez niego badania potwierdzają, że standard używany w radiu i telewizji jest bliższy standardowi pisannemu niż językowi osób wykształconych z badanego regionu. Badacz proponuje zatem analizowanie języka mediów jako osobnego wariantu²³.

Ponieważ nie dysponujemy żadnym korpusem języka mówionego z Guayaquil, uznajemy dane pochodzące z tego medium za wystarczające na obecnym etapie badania, pomimo ograniczeń wskazywanych przez Labova i Ávilę. Różnorodność gatunków występująca wśród programów radiowych zapewnia zrównoważenie korpusu pod względem stylu wypowiedzi, dając dostęp zarówno do informacji na temat stylu formalnego, jak i nieformalnego, nawet jeśli odbiega on nieco od języka kolokwialnego używanego w mowie codziennej. Zakładamy ponadto, że w przypadku medium lokalnego, a więc posiadającego zasięg odbiorców ograniczający się do mieszkańców miasta, możemy mówić o odzwierciedleniu normy lokalnej. Celem spikerów nie jest bowiem zwiększenie zasięgu, które wymagałoby używania języka zneutralizowanego, lecz dotarcie do osób reprezentujących ten sam wariant diatopiczny.

Badanie pilotażowe – metodologia i przebieg

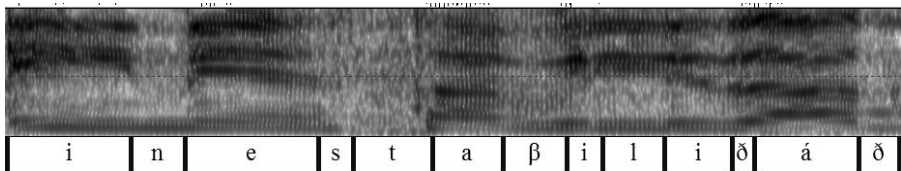
Badanie zostało przeprowadzone w styczniu i lutym 2017 roku na korpusie nagrań fragmentów audycji radiowych emitowanych przez dwie stacje w Guayaquil: Radio Diblú i Radio Fuego. Stacje zostały wybrane na podstawie niewielkiej sondy wśród mieszkańców miasta, a także przy uwzględnieniu informacji z portali społecznościowych. Radio Diblú to stacja o profilu sportowym, mająca ponad 500 tysięcy polubień na Facebooku i ponad 44 tysiące obserwujących na Twitterze. Radio Fuego definiuje swój profil jako rozrywkowo-muzyczny, emituje jednak również programy informacyjne. Profil radia śledzi na Twitterze ponad 380 tysięcy użytkowników.

dios de comunicación permite llevar a cabo investigaciones de tipo descriptivo en todos los niveles y componentes del análisis lingüístico – fonético, fonológico, morfológico, léxico, sintáctico, semántico, textual y pragmático – así como elaborar estudios sociolingüísticos centrados en los diversos registros y estilos característicos de este medio o realizar trabajos orientados a la observación de las tendencias de la lengua mediante la documentación de fenómenos diversos. La inclusión de materiales procedentes de España, América y de otras zonas de habla española permitirá también la comparación entre variantes espaciales en el marco de los estudios dialectológicos”.

²³ R. Ávila, op. cit.

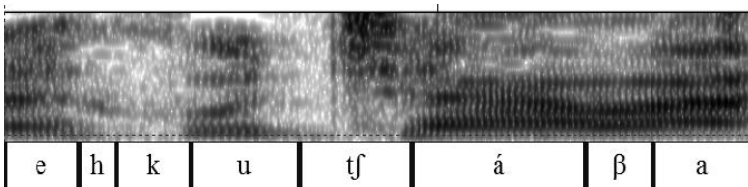
Próba składa się z dziesięciu minut nagrań, pochodzących z dwóch rodzajów audycji: swobodnej rozmowy między komentatorami sportowymi oraz z programu informacyjnego. Występuje dziesięciu mówców (sześciu mężczyzn i cztery kobiety). Nagrania zostały zarejestrowane za pomocą programu Foobar2000, przy częstotliwości 44 100 Hz. Do transkrypcji i segmentacji użyto programu Praat 6.0.14²⁴. W celu uzyskania informacji statystycznej na temat wystąpień poszczególnych alofonów użyto programu Dolmen 1.3.3.

Ponieważ badanie służy nakreśleniu harmonogramu eksperymentu docelowego, niektóre etapy zostały uproszczone. Poszczególne wystąpienia fonemu /s/ w pozycji wygłosowej zostały zaklasyfikowane za pomocą klarownej procedury do jednej z trzech grup: sybilantów, aspiracji i elizji, według obrazu na spektrogramie. Jako sybilantną zdefiniowano taką realizację, w której szum koncentrował się w częstotliwościach powyżej 3 000 Hz. Aspiracja charakteryzowała się szumem rozprzestrzenionym we wszystkich frekwencjach i krótszym czasem trwania niż sybilant. W przypadku elizji szum nie występował. Poniższe obrazy ilustrują każdy z trzech typów realizacji:

Ryc. 1. Realizacja sybilantna /s/ w słowie *inestabilidad*

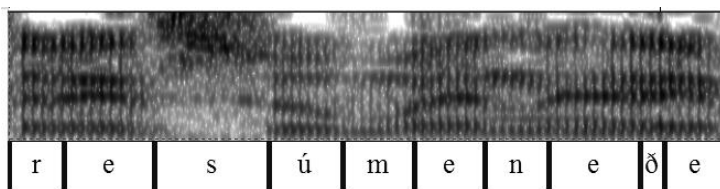
Źródło: opracowanie własne.

Ryc. 2. Aspiracja /s/ w słowie *escuchaba*

Źródło: opracowanie własne.

²⁴ P. Boersma, D. Weenink, *Praat: Doing Phonetics by Computer*, [program komputerowy], wersja 6.0.14, 2016, [online] <http://www.praat.org/> [dostęp: 30.03.2016].

Ryc. 3. Elizja /s/ w sekwencji *resúmenes de*
 Źródło: opracowanie własne.

Zdajemy sobie sprawę z kontynualnego charakteru zjawiska. Podczas badania potwierdziło się, że w niektórych przypadkach niemożliwe jest określenie typu realizacji za pomocą przyjętej metody, w szczególności rozróżnienie aspiracji i elizji. Percepcja może zostać zakłócona przez oczekiwania badacza, jak również przez kontekst foniczny (czas trwania poprzedzającej samogłoski, udźwięcznienie i inne)²⁵. W celu uniknięcia podobnych wątpliwości w badaniu docelowym metodologia badania akustycznego zostanie poszerzona o dodatkowe parametry, takie jak środek ciężkości i procentowe udźwięcznienie.

Nagrania zostały oznaczone w zależności od stylu wypowiedzi, który reprezentowały. Wyróżnione zostały dwa style:

- styl A: mowa niespontaniczna (czytane komunikaty w programach informacyjnych, teksty przygotowane przed emisją);
- styl B: mowa spontaniczna (swobodne rozmowy między komentatorami sportowymi, zawierające takie cechy charakterystyczne dla tego stylu, jak przerywanie wypowiedzi, urwane zdania, powtarzanie elementów).

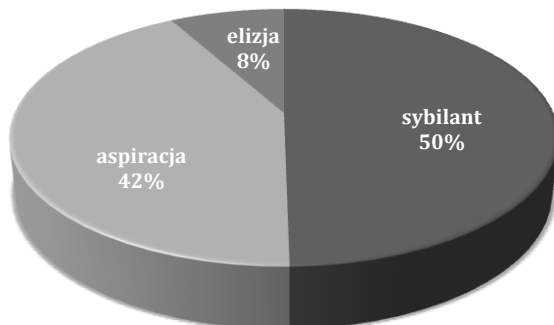
W stylu A zmienna wystąpiła 100 razy w wypowiedziach siedmiu mówców. W stylu B wystąpiła ona 85 razy w wypowiedziach trzech mówców. Z badania wyeliminowano wystąpienia, które nie mogły zostać poddane analizie z powodu niewystarczającej jakości dźwięku lub nakładania się wypowiedzi kilku osób. Ponadto wyeliminowano sekwencje dwóch fonemów /s/, na przykład *los segundos*, w których niemożliwe było wskazanie ram poszczególnych dźwięków. Fonem /s/ w pozycji wygłosowej, spełniający warunki badania, wystąpił łącznie 185 razy.

²⁵ R. J. File-Muriel, E. K. Brown, op. cit., s. 225.

Wyniki badania pilotażowego

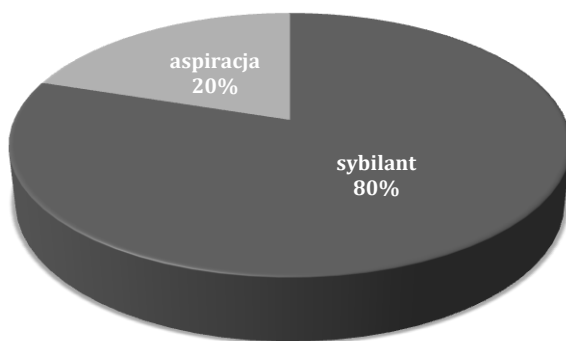
Wyniki nie mają charakteru informacyjnego ze względu na niewystarczającą próbę badania. Jak jednak podkreślono, jest to badanie pilotażowe, służące opracowaniu specyfikacji badania właściwego.

Najczęstszą realizacją wybieraną przez spikerów był alofon sybilantny.

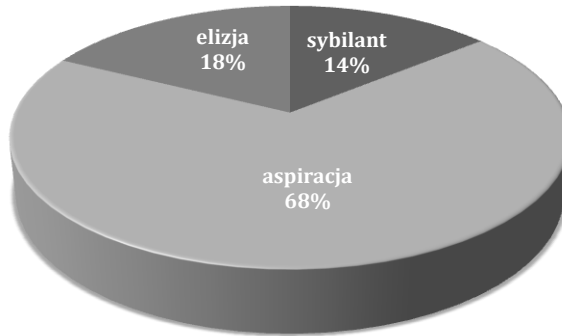
Ryc. 4. Wyniki ogólne – rozkład procentowy realizacji /s/
Źródło: opracowanie własne.

W stylu niespontanicznym nie wystąpiła ani jedna elizja. Sybilanty były realizacją zdecydowanie dominującą.

Ryc. 5. Realizacje /s/ w stylu A
Źródło: opracowanie własne.

Przewaga alofonów aspirowanych jest natomiast bardzo wyraźna w stylu spontanicznym. Na 85 wystąpień aspirację odnotowano 58 razy, podczas gdy odsetek sybilantów i elizji był zbliżony (12 sybilantów i 15 elizji). Zaskakiwać może fakt, że realizacja sybilantna, uznawana za najbardziej prestiżową, występuje w tym stylu najrzadziej i jest mniej preferowana niż elizja.

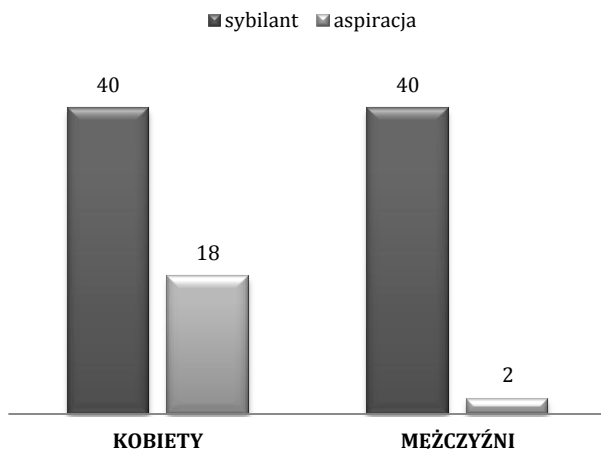
Ryc. 6. Realizacje /s/ w stylu B
Źródło: opracowanie własne.

Audycje reprezentujące styl B należały do gatunku sportowego, zdominowanego przez mężczyzn. Nie wystąpiła w nich zatem żadna kobieta. Kryterium płci jest istotne z punktu widzenia socjolingwistyki, zatem w badaniu docelowym konieczne będzie poszerzenie próby o żeńskie użytkowniczkę języka. Ponieważ jednak dysponujemy danymi na temat płci w stylu A, możemy włączyć je do niniejszej analizy.

W przebadanych programach informacyjnych uczestniczyły cztery kobiety i trzech mężczyzn. W mowie kobiet zmienna /s/ pojawiła się 58 razy, zaś w mowie mężczyzn – 42 razy. Wyniki wskazują, że język kobiet jest pod względem fonetycznym mniej konserwatywny niż język mężczyzn. W przypadku obu płci realizacja sybilantna wystąpiła po 40 razy, zaś aspiracja 18 razy wśród kobiet i tylko 2 razy u mężczyzn.

Wynik ten, choć mało reprezentatywny, zaprzecza dotychczasowym badaniom²⁶, według których język kobiet jest bardziej konserwatywny. Weryfikacja tego zjawiska jest dodatkowym argumentem za uwzględnieniem zmiennej „płeć” w badaniu docelowym.

²⁶ R. Ávila, *La pronunciación del español. Medios de difusión masiva y norma culta*, „Nueva Revista de Filología Hispánica” 2003, no 51 (1), s. 74–75; T. L. Flores, *Velar Palatalization in Chilean Public Speech*, „Glossa: a journal of general linguistics” 2016, No. 6 (1), s. 3–4; R. J. File-Muriel, E. K. Brown, *The Gradient Nature of s-Lenition in Caleño Spanish*, „Language, Variation and Change” 2011, No. 23 (2), s. 224.

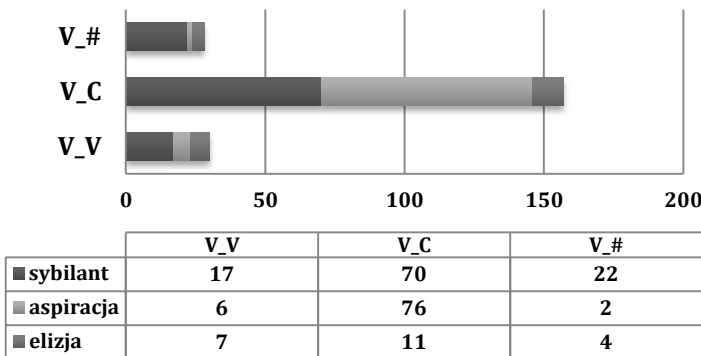

Ryc. 7. Realizacje /s/ w zależności od płci mówcy (styl A)
Źródło: opracowanie własne.

Jeśli chodzi o kontekst foniczny, zmienna /s/ wystąpiła 157 razy w pozycji przed spółgłoską (V_C) i 28 razy w wygłosie sekwencji (V_#). W stylu A nie wystąpiła aspiracja w kontekście V_#. W kontekście V_C wystąpiło 20 aspiracji. Realizacja sybilantna była dominująca w obu kontekstach (19 razy w V_# i 61 razy w V_C). W stylu B fonem /s/ wystąpił 9 razy w pozycji V_# i 76 razy w V_C. Ze względu na niską frekwencję występowania w kontekście V_# wyniki były prawie identyczne dla trzech typów realizacji. W kontekście V_C realizacją dominującą była aspiracja (56 wystąpień). Liczba elizji i realizacji sybilantnych była porównywalna (odpowiednio 11 i 9 wystąpień).

Ponieważ pozycja przed samogłoską nie jest uznawana za wygłosową, nie została uwzględniona w badaniu. Niektóre źródła, jak na przykład *Nueva gramática de la lengua española*, wymieniają jednak ekwadorskie wybrzeże jako jeden z regionów dialektalnych, w których osłabienie /s/ występuje również w tym kontekście fonicznym²⁷. Nie możemy potwierdzić tej tezy na podstawie danych uzyskanych w badaniu, ponieważ w stylu A w kontekście V_V wystąpiło 14 realizacji sybilantnych i tylko jedna aspiracja, podczas gdy w stylu B dominującą realizacją była elizja. Zmienna wystąpiła 15 razy w każdym ze stylów. Zagadnienie to wymaga weryfikacji w badaniu docelowym.

²⁷ Real Academia Española y Asociación de Academias de la Lengua Española, op. cit., s. 203.

Ryc. 8. Realizacje /s/ według kontekstu fonicznego (dla obu stylów)
Źródło: opracowanie własne.

Warto podkreślić, że w stylu A niemal wszystkie aspiracje występujące w kontekście V_C poprzedzały spółgłoski dorsalne, co potwierdzałoby prawo minimalnego wysiłku.

Podsumowanie

Celem badania pilotażowego było przetestowanie metodologii i źródeł materiału badawczego oraz określenie parametrów badania docelowego. Pierwszym z wyzwań jest niewątpliwie dobór próby – stacje radiowe, które zostaną zawarte w korpusie, muszą być stacjami emitowanymi w mieście Guayaquil i skierowanymi do jego mieszkańców, co znacznie zawęży wybór. Ponadto należy wykluczyć stacje o niewystarczającej jakości transmisji. Wybór ogranicza również program radiowy – niektóre z branych pod uwagę stacji nie emitują na przykład serwisów informacyjnych, będących podstawowym gatunkiem reprezentującym mowę niespontaniczną. Badanie potwierdziło użyteczność obu wykorzystanych kanałów radiowych (Diblú i Fuego). Należy jednak poszerzyć je o kolejne w celu zapewnienia reprezentatywności próby.

Przyjęta metodologia analizy akustycznej, oparta na obserwacji spektrogramów poszczególnych realizacji fonemu /s/ i klasyfikowaniu ich według częstotliwości szumów do jednej z trzech historycznie przyjętych kategorii, w wielu przypadkach okazała się niewystarczająca. Ponadto istnieją prace naukowe potwierdzające niewiarygodność wyników badań bazujących na podobnych, w dużej mierze impresjonistycznych, pomiarach, powodowaną

wpływem oczekiwań badacza na klasyfikację głósłki. W badaniu docelowym konieczne będzie zatem włączenie bardziej zobiektywizowanych parametrów, takich jak środek ciężkości, stopień udźwięcznienia czy akcent toniczny. Wydaje się również uzasadnione uwzględnienie tempa wypowiedzi i jego wpływu na preferencje wobec poszczególnych alofonów. Określenie tak szczególnych parametrów jest znacznie bardziej czasochłonne, a ponadto wymaga precyzyjnej anotacji i segmentacji nagrań, jednak dostarcza danych zdecydowanie bardziej wiarygodnych i kompletnych niż w przypadku powierzchniowej obserwacji spektrogramu.

Pomimo niewielkiej próby, badanie pozwala wyciągnąć interesujące wnioski, warte uwzględnienia w docelowym eksperymencie. Na podstawie uzyskanych danych możemy potwierdzić, że styl wpływa na realizację wygłosowego /s/. Wystąpienie aspiracji jest znacznie bardziej prawdopodobne w mowie spontanicznej niż w rejestrze formalnym. Nie potwierdziła się natomiast teza dotycząca konserwatywności języka kobiecego. W przebadanym korpusie to właśnie wśród kobiet realizacje osłabione (w szczególności aspiracja) występowały częściej. Korpus powinien być zatem zrównoważony pod względem płci mówców. Nie potwierdziła się również hipoteza o występowaniu aspiracji w przedsamogłoskowym kontekście fonicznym.

Przeprowadzony pilotaż dowodzi, że utworzenie reprezentatywnego korpusu mowy mieszkańców Guayaquil jest dla hispanoamerykańskiego językoznawstwa koniecznością. Korpus nagrań radiowych, których zebranie zaplanowano na rok 2018, będzie ważnym krokiem w kierunku uzupełnienia tej luki na mapie dialektalnej Ameryki Łacińskiej.

SPANISH /s/-WEAKENING IN THE SPEECH OF RADIO ANNOUNCERS FROM GUAYAQUIL, ECUADOR – PILOT STUDY

ABSTRACT

The paper presents methodology and results of a pilot study concerning /s/-weakening in the speech of radio announcers in the city of Guayaquil, Ecuador. Guayaquil is the largest city of Ecuadorian coast and the biggest urban center of the country. The linguistic variety used by its inhabitants has not received much interest from Hispanic linguists. For the need of the current research, a small corpus of speech was created between January and February of 2017. The corpus is composed of approximately 10 minutes of auditions of different genres. The auditions were divided into two groups, depending on the speech style – style A, representing non-spontaneous speech, and style B, representing spontaneous speech. The study confirmed that the variable “style” influences the preference for one of three determined allophones of the /s/-phoneme. Moreover, the article points out additional parameters that will be included in the meta-study.

KEYWORDS

/s/-weakening, Ecuadorian Spanish, Spanish phonetics, corpus phonetics, language in media

BIBLIOGRAFIA

1. Ávila R., *La pronunciación del español. Medios de difusión masiva y norma culta*, „Nueva Revista de Filología Hispánica” 2003, no 51 (1), s. 57–79.
2. Boersma P., Weenink D., *Praat: Doing Phonetics by Computer*, [program komputerowy], wersja 6.0.14, 2016, [online] <http://www.praat.org/> [dostęp: 30.03.2016].
3. Boyd-Bowman P., *Sobre la pronunciación del español en el Ecuador*, „Nueva Revista de Filología Hispánica” 1953, no 7 (1/2), s. 221–233.
4. Broś K., *Survival of the Fittest. Fricative Lenition in English and Spanish from the Perspective of Optimality Theory*, Cambridge 2015.
5. Estrella Santos A., *El léxico de Pichincha y Guayas: un estudio comparativo*, Quito 2009.
6. File-Muriel R. J., Brown E. K., *The Gradient Nature of s-Lenition in Caleño Spanish*, “Language, Variation and Change” 2011, No. 23 (2), s. 223–243.
7. Flores T. L., *Velar Palatalization in Chilean Public Speech*, “Glossa. A Journal of General Linguistics” 2016, No. 6 (1), s. 1–17.
8. Flores Mejía E., *Actitudes lingüísticas en Ecuador. Una tradición normativa que subsiste*, [w:] *Actitudes lingüísticas de los hispanohablantes hacia el idioma español y sus variantes*, ed. A. B. Chiquito, M. Á. Quesada Pacheco, Bergen 2014, s. 409–488.
9. Haboud M., de la Vega E., *Ecuador*, [w:] *El español en América: contactos lingüísticos en Hispanoamérica*, ed. A. Palacios, Barcelona 2008, s. 161–187.
10. King H., *Sketch of Guayaquil Spanish Phonology*, „SIL” 1953, No. XI, s. 26–30.
11. Labov W., *Sociolinguistic Patterns*, Philadelphia 1972.
12. Lipski J. M., */s/ in Central American Spanish*, „Hispania” 1985, no 68 (1), s. 143–149.
13. Lipski J. M., *The Many Faces of Spanish /s/-Weakening: (Re)alignment and Ambisyllabicity*, [w:] *Advances in Hispanic Linguistics*, eds. J. Gutiérrez-Rexach, F. Martínez-Gil, Somerville, MA 1999, s. 198–213.
14. Lipski J. M., *Geographical and Social Varieties of Spanish: An Overview*, [w:] *The Handbook of Hispanic Linguistics*, eds. J. I. Hualde, A. Olarrea, E. O'Rourke, Wiley-Blackwell 2014, s. 1–26.
15. López González M., *La sociolingüística de los medios de comunicación*, “Linguistik Online” 2002, No. 12 (3), [online] <https://bop.unibe.ch> [dostęp: 4.05.2017], s. 37–59.
16. Marrero V., *Estudio acústico de la aspiración en español*, „Revista de Filología Española” 1990, no 60, (3/4), s. 345–397.
17. Montes Giraldo J. J., *Dialectología general e hispanoamericana*, Bogota 1995.
18. Pérez H. E., *Estudio de la variación estilística del fonema /s/ en posición implosiva en el habla de los noticieros de la televisión chilena*, „Revista de Lingüística Teórica y Aplicada” 2007, no 45 (1), [online] <http://www.scielo.cl> [dostęp: 4.05.2017], s. 101–115.
19. Real Academia Española y Asociación de Academias de la Lengua Española, *Nueva gramática de la lengua española. Fonética y fonología*, Barcelona 2011.

20. Strycharczuk P., Van'T Veer M., Bruil M., Linke K., *Phonetic Evidence on Phonology – Morphosyntax Interactions: Sibilant Voicing in Quito Spanish*, "Journal of Linguistics" 2014, No. 50 (2), s. 403–452.
21. Toscano Mateus H., *El español en el Ecuador*, Madrid 1953.
22. Vera A., *Proyecto Fénix: los medios de comunicación como recurso lingüístico*, [online] <http://cvc.cervantes.es/obref/congresos/zacatecas/tecnologias/proyectos/vera.htm> [dostęp: 4.04.2017].

